

ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ НБУ У СФЕРІ СТИМУЛЮВАННЯ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

ГЛОБА Наталія Сергіївна - аспірант Національного університету державної податкової служби України

УДК 311:336(075,8)

В статті досліджено сучасне становище наличного і безналичного обігу в Україні. Проаналізована динаміка і структура грошової маси, визначені основні напрями удосконалення і обґрунтована система заходів по покращенню організації роботи безготівкових розрахунків в системі Національного банку і банківських установ України.

Ключові слова: грошовий обіг, монетарні агрегати, готівка, безготівкові розрахунки, платіжні системи, Національний банк України.

Постановка проблеми

У процесі розвитку ринкових відносин особливе значення має підтримання збалансованого грошового обігу. Кризові процеси і явища, що спостерігаються в економіці України останнім часом, негативно позначаються на стані готівково-безготівкового грошового обороту та ведуть до розладу платіжно-розрахункової системи і кризи ліквідності. Високий рівень доларизації грошового обороту утруднює його регулювання в силу послаблення ефективності монетарних заходів НБУ. У цій ситуації першочерговим завданням стає підтримання ліквідності банківської системи, зменшення частки готівки в обігу та зниження доларизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питаннями удосконалення регулювання та організації грошового обігу займаються значна кількість фахівців. Се-

ред вітчизняних науковців слід відмітити наукові досягнення А.С. Гальчинського, А.А. Гриценка, Б.С. Івасіва, В.І. Міщенко, - М.Ф. Пуховкіної, М.І. Савлука, Т.С. Смовженко, В.С. Стельмаха, А.А. Чухно та інших науковців і практиків. Проблеми вдосконалення структурування розрахунків досліджувалися українськими та зарубіжними вченими, такими як О.В. Дашенко [10], - О.М. Чубка, О.М. Рудницька [13], Т.Сошенко, Ю.Муха, Г.Райко, С.В. Міщенко [11] та багатьма іншими.

Невирішені частини

Гострота проблем щодо вдосконалення структури грошового обігу в Україні зумовлює не лише активний науковий пошук у цьому напрямі, а й постійну розробку та впровадження НБУ низки практичних заходів. Окремі з них мають суперечливий характер і потребують всебічного аналізу з метою виявлення можливих негативних наслідків для економічної системи і надання рекомендацій щодо виправлення цієї ситуації.

Метою статті взято виявлення проблем у формуванні структури грошового обігу в Україні та визначення ефективності заходів НБУ щодо її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу

Стабільний розвиток економіки неможливий без сталого грошового обігу [13]. Загальновідомо, що грошовий обіг склада-

ється з готівкового та безготівкового обороту. Готівковий – це оборот грошей готівкою (що надходять до банків або ними видаються); – безготівковий відбувається шляхом записів на рахунках у кредитних установах. Структуру грошового обороту характеризують монетарні агрегати. Агрегат М0 відображає масу готівки, що перебуває поза банками, тобто на руках у фізичних осіб і в касах юридичних осіб. Готівка в касах банків сюди не належить. Агрегат М1 містить гроші в агрегаті М0 + вклади в банках, що можуть бути використані власниками негайно, без попередження банків, тобто запаси коштів на поточних рахунках та на ощадних рахунках до запитання. Агрегат М2 – це гроші в агрегаті М1 + кошти на всіх видах строкових рахунків, кошти на рахунках капітальних вкладів та інших спеціальних рахунках. Агрегат М3 охоплює гроші в агрегаті М2 + кошти на вкладах за трастовими операціями банків. Будь-які порушення грошового обігу одразу позначаються на співвідношенні між агре-

гатами. Тому дослідження динаміки цих агрегатів дає можливість виявити монетарні проблеми зокрема та економічної системи в цілому.

Традиційно показники монетизації економіки (відношення М3 до ВВП, виражене у відсотках), та частка готівки в грошовому обігу свідчать про рівень розвитку грошово-кредитних відносин в країні. У розвинутих країнах рівень монетизації коливається від 60 до 80 %, а в окремих країнах (наприклад, Японії, Німеччині) перевищує 100%. Натомість готівка становить незначну частину грошової маси до 5-7%. В Україні за даними НБУ рівень монетизації невинно зростає і станом на 1 вересня 2013 року становить 55%, а готівковий оборот займає менше третини усього грошового обороту (рис. 1).

З рис. 1 видно, що починаючи з 2003 року частка готівки у М3 невинно знижувалася, окремі кризових 2008-2009 років. Такий сплеск пояснюється зниженням рівня довіри до банків з боку населення, висо-

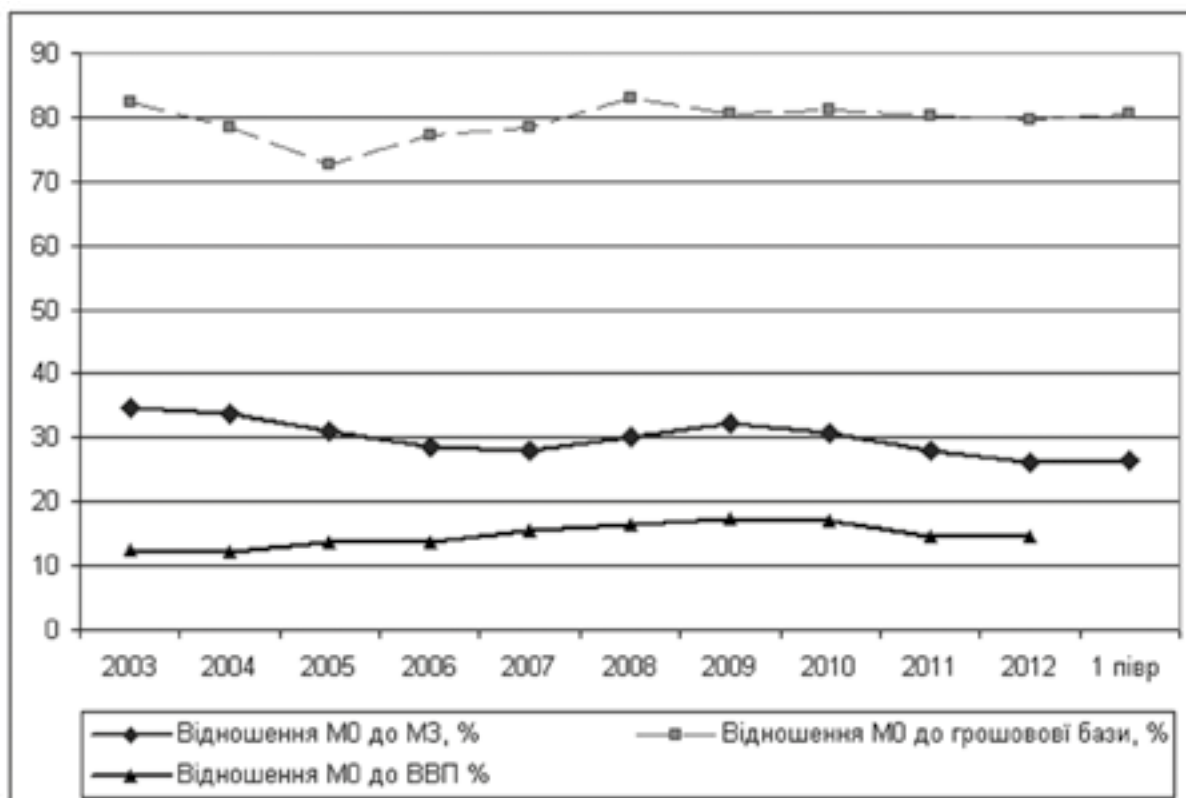

Рис. 1. Структура грошового обігу в Україні

Джерело: Розраховано за статистичними даними НБУ. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=57446>

кою доларизацією, значним рівнем інфляції та інфляційними очікуваннями, що призводить до осідання готівки на руках у населення. Разом із тим високі показники частки готівки в обігу в загальній грошовій масі в Україні властиві вітчизняній економічній системі. За дослідженнями, починаючи з 1996 р., цей показник не був нижче 26,4 %. На думку фахівців, суттєвий вплив на збільшення обсягів готівки в обігу спричиняють такі фактори [10]:

- високий рівень тіньової економіки;
- нерозвиненість фінансових ринків, що визначає нестачу фінансових інструментів;
- низький рівень доходів населення, що збільшує частку споживання;
- незначна частка безготівкових форм розрахунків населення;
- економічна та політична нестабільність;
- девальваційні та інфляційні очікування;
- низький рівень довіри населення до банків;
- наявність ризиків при використанні безготівкових форм розрахунків.

Таким чином, висока частка готівки з одного боку, пов'язана з негативними явищами в економіці, а з іншого – живить ці негативні процеси. З цих причин НБУ завжди опікувався проблемам вдосконалення організації роботи з готівкою, та зниження рівня доларизації економіки. Так, 12 червня 1995 р. за № 436/95 було видано Указ Президента України “Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки” [3]. З метою створення умов для поліпшення структури грошового обігу та скорочення частки готівкових розрахунків шляхом поширення безготівкових розрахунків з використанням спеціальних платіжних засобів спільною постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 26.05.2006 № 753 було затверджено Концепцію поширення безготівкових розрахунків з використанням спеціальних платіжних засобів [4].

Постановою Кабінету Міністрів України від 29.03.2006 № 377 “Деякі питання здійснення розрахунків за продані товари (надані послуги) з використанням спеціальних платіжних засобів” було затверджено

умови переведення торговців, що здійснюють господарську діяльність у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг, на обов'язкове приймання спеціальних платіжних засобів у сплату за продані товари (надані послуги)[5].

Основні засади політики здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем визначені в схвалені НБУ Концепції запровадження нагляду (оверсайту) за платіжними системами в Україні (постанова Правління Національного банку України від 15.09.2010 № 426) [7]. Також Верховною Радою України у 2012 році прийнято зміни до Законів України “Про Національний банк України”, “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”, відповідно до яких на Національний банк України покладається виконання функції нагляду (оверсайту) платіжних систем.

6 березня 2013 року НБУ зареєстрував у Міністерстві юстиції України постанову №42, яка забороняє комерційним агентам банків та ліцензованим небанківським фінансовим установам передавати іншим особам свої повноваження щодо здійснення операцій з прийому готівки для подальшого переказу [6]. Згідно з документом, мова йде про операції з приймання готівки в гривнях для подальшого її переказу за допомогою платіжних пристроїв і через пункти прийому. Регулятор цим рішенням НБУ продовжує політику розвитку закону про електронні гроші. Таким чином, операції мають проходити в обіг через банківський сектор, що саме по собі стимулюватиме розвиток безготівкових розрахунків.

Одним із найбільш обговорюваних заходів НБУ у сфері регулювання готівкового обігу стала постанова Правління Національного банку України від 06.06.2013 №210 «Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою», зареєстрована в Міністерстві юстиції України 2 липня 2013 року за № 1109/23641 (далі – Постанова № 210) (див. Табл 1) [9]. Згідно з підпунктом 191.1.4 пункту 191.1 статті 19 і підпунктом 20.1.10 пункту 20.1 статті 20 Податкового кодексу України контроль за додержанням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги) здійснюють органи державної

податкової служби. Незважаючи на в цілому позитивну спрямованість зазначеної постанови щодо обмеження готівкового обігу і стимулювання розвитку безготівкових розрахунків низка питань залишається відкритою.

За обмеження готівкових розрахунків Постановою передбачено низку способів здійснення розрахунків у безготівковій формі, а саме:

1) прямі переводи між двома клієнтами за допомогою платіжних доручень чи через відповідні платіжні системи. У даному випадку і особа-покупець, і особа-продавець повинні мати рахунки в банках;

2) застосування так званих умовних вкладів. У даній формі розрахунків особа-покупець може відкрити рахунок на фізичну особу-продавця за певної умови входження в права володіння коштами. Такою умовою може бути наявність угоди про здійснення купівлі-продажу відповідного майна, де можуть бути передбачені умови, у якому випадку можливо повернення коштів фізичній особі – покупцю. Така форма розрахунків у свій час широко використовувалася в Ощадбанку і виключає будь-які маніпуляції, будь-які шахрайські дії з розрахунків;

3) депозитні рахунки нотаріусів, що не є широко поширеними в Україні. Проте НБУ вніс зміни до двох інструкцій по бухгалтерському обліку з питань відкриття рахунків і режимів рахунків. Відтепер кошти фізичних осіб для здійснення касових операцій обліковуватимуться на окремому рахунку нотаріуса в банку, які будуть використані тільки на забезпечення розрахунків за договорами купівлі-продажу. На думку фахівців НБУ така форма розрахунків є безпечною і гарантує двом учасникам забезпечення повного циклу операцій без будь-яких втручань третіх сторін [17];

4) акредитиви фізичних осіб, тобто відкриття безвідкличного покритого акредитиву як гарантія того, що кошти можуть бути передані продавцю тільки за певних умов, у даному випадку – укладання відповідної угоди;

5) без обов'язкового відкриття рахунку особі, яка започатковує операцію. Тобто можна внести кошти готівкою і перерахува-

ти своєму контрагентові на його рахунок, що потребує відповідної довіри між клієнтами.

Таким чином, очевидно, що при здійсненні розрахунків у безготівковій формі і покупець, і продавець понесуть додаткові витрати, серед яких витрати на відкриття рахунку в банку, оплата комісії за банківський переказ. За перерахування коштів сплачується до 0,5% від суми угоди при платежах у межах однієї установи і від 0,5% до 1%, якщо гроші зараховуються на рахунок в іншому банку (див. табл. 1). На разі необхідність здійснення конвертації доларів у гривні кількість операцій, а відтак і вартість – щонайменше подвоюється. І хоча в процесі конкуренції ставки будуть знижуватися, а окремі банки вже заявили, що братимуть комісійні в межах 0,8%, проте експерти очікують, що примусовий перехід до безготівкової форми розрахунків здорожить угоду в середньому на 1,5-3 % [16]. Відтак вважається доцільним рекомендувати НБУ розробити механізм контролю розмірів комісійних зборів, які будуть стягувати банки за проведення великих платежів.

Для уникнення додаткових витрат щодо здійснення платежів понад 150 тис. грн. населення шукатиме можливостей уникнути норм Постанови. Це можливо декількома шляхами:

1) розбити платіж на декілька щоденних траншів, що не перевищують 150 тис. грн.;

2) передати суму частинами декільком контрагентам протягом одного дня.;

3) передати право вимоги за борг. У цьому випадку покупець купує товар, а продавець отримує готівку частково від покупця і частково від боржника покупця.

Крім того, на разі порушення норм Постанови виникають юридичні підстави для визнання договору не дійсним. Ці підстави викладені в ч. 1 ст. 215 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) [1]. До них, зокрема, відноситься і протиріччя договору ЦКУ та іншим актам цивільного законодавства. У свою чергу, обмеження готівкових розрахунків, яке розглядається, встановлено - ч. 3 ст. 1087 ЦКУ та постановою Правління НБУ від 06.06.2013 р. № 210. Таким чином, на думку фахівців у разі порушення вимоги

Обмеження НБУ щодо проведення готівкових розрахунків та наслідки їх порушення

Суб'єкти	Обмеження	Наслідки порушення
Підприємства	Гранична сума розрахунків готівкою підприємств (підприємців) між собою протягом одного дня залишається незмінною і становить - 10 000 гривень (це обмеження було встановлено Постановою НБУ від 09.02.2005 р. № 32)	До 1 вересня 2013 р. у підприємства, яке платило готівкою більше понадлімітної величини, сума перевищення додавалася до залишку готівки в касі на кінець дня. Якщо отримана величина виявлялася більше ліміту каси, накладався штраф у двократному розмірі суми понадлімітної готівки. З 01.09.2013 р. набули чинності положення Постанови № 210, якими підпункти 2.3 і 7.46 викладено в новій редакції: вказаний вище штраф за перевищення граничної суми готівкових розрахунків був скасований. Перевіряючими до посадових осіб підприємства (як платника, так і одержувача) може бути застосований адміністративний штраф за статтею 163-15 Кодексу адміністративних правопорушень (КоАП) у розмірі 1 700 — 3400 грн., а при повторному порушенні протягом року: 8 500 — 17 000 грн.
Підприємці	Готівкові розрахунки між фізичною особою та підприємством (підприємцем) за товари (роботи, послуги) не мають перевищувати 150000 гривень. Крім того, фізичні особи між собою за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню, можуть розраховуватися готівкою в розмірі не більше - 150 000 гривень. Заслужує на увагу, що дане обмеження поширюється тільки на платежі за товари, роботи або послуги, і не стосується інших операцій, наприклад, таких як надання/повернення фінансової допомоги.	Для підприємців ліміт каси не встановлюється, тому їм загрожує лише адміністративний штраф за статтею 163-15 КоАП.
Для фізосіб — не СПД	Фізичні особи мають право здійснювати розрахунки на суму, яка перевищує 150 000 гривень, шляхом перерахування коштів з поточного рахунку на поточний рахунок, унесення та/або перерахування коштів на поточні рахунки, у тому числі у депозит нотаріуса на окремий поточний рахунок у національній валюті.	Відсутні

Джерело: Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою : Постанова Правління Національного банку України №210 від 06 червня 2013. [Електронний ресурс]. - режим доступу:

Таблиця 2

Вартість банківського обслуговування в окремих банках України

Банк	% за переказ в межах банку	% за переказ по банківській системі	Мінімальний, грн	Максимальний, грн
Ощадбанк	1	1	5 для фізлиц і 2 при переказі юрособи	500 при переказі фізособи юрособи
Райффайзен Банк Аваль	0,2-0,75		2	300-500
ВТБ Банк	0,5	0,8	5	500
ПУМБ	0,3-0,5	0,3-0,5	15	2500
Альфа-Банк	0,6	1,2	6-12	300-500
Надра	0,3-1	0,75	-	1-2 тис.
Сбербанк Росії	0,5	0,5	5	1000
Фінанси и кредит	250 грн одноразово			
Укргазбанк	Програми лояльності — 0%	1% (до 500 тис., понад — 1000 грн)	10	1000

Джерело: Банки почали боротьбу за клієнтів і комісійний дохід, однак змінити умови тарифів виступили небагато. Які умови в банках чекають громадян з обмеженням готівкових рахунків? [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://delo.ua/finance/skolko-budet-stoit-ukraincam-ogranichenie-nalichnyh-raschetov-214248/>

щодо граничної суми готівкових розрахунків має місце порушення, зокрема, ЦКУ, тому підстави для виникнення питання про недійсність договору дійсно можуть виникнути [15]. Однак, такі підстави виникнуть тільки тоді, коли відповідний договір буде містити умову щодо необхідності здійснення готівкових розрахунків, якщо його сума буде перевищувати 150 тис. грн. По-друге, на разі мова буде йти про недійсність не всього договору, а лише його умови щодо готівкових розрахунків (ч. 1 ст. 217 ЦКУ). По-третє, навіть якщо договір містить таку умову, визнати його недійсним може тільки суд.

Можна зробити припущення, що Постанова НБУ переважно спрямована на задоволення потреб банківської системи у ресурсах і додаткових ресурсах, частково на забезпечення контрольної функції держави.

У документах НБУ метою зазначеної постанови визначено детінізацію економіки, зниження доларизації та легалізацію доходів, розвиток безготівкових розрахунків відповідно до загальносвітової тенденції та в руслі рекомендацій міжнародних організа-

цій щодо боротьби з тіньовою економікою, корупцією і відмиванням грошей. Наприклад, відповідно до вимог FATF фінансовому моніторингу підлягають суми, що перевищують 12 тис. доларів. Також у міжнародній практиці розрахунки на суми понад 2-3 тис. євро, як правило, проводяться безготівково [14].

Фахівці НБУ переконані, що обмеження розрахунків готівкою наперед будуть встановлені для придбання дуже дорогих товарів – яхт, літаків, антикваріату і нерухомості. А пересічні громадяни не відчують ніяких обмежень. За даними НБУ, 96% платежів, що проходять через Систему електронних платежів НБУ, нижчі за 50 тис. грн. При цьому середній чек, оплачений у 2012 році за допомогою платіжних карток, склав лише 132 грн. [17].

За словами заступника голови Національного банку України В.Ричаківської, від введення вищезазначеної норми в Україні очікується значний економічний і соціальний ефект, а саме [17]:

1) у банківську систему надійдуть додаткові кошти, що на разі використання їх

в якості короткострокових кредитів –забезпечать додаткові 6 млрд. грн, а у формі довгострокових кредитів – 14-16 млрд. грн., що забезпечать приріст ВВП на рівні 0,2 %;

2) приплив гривні в комерційні банки сприятиме зниженню процентних ставок;

3) відбудеться дедоларизація економіки – обсяг готівкової іноземної валюти знизиться на 0,5 млрд. дол. США що сприятиме зростанню ВВП на 0,7 %.

4) активізується розвиток платіжних систем (за останні три роки темпи безготівкових розрахунків в Україні виросли в 5 разів до 92 млрд грн. в 2012 році та до 72 млрд. у 1 півр. 2013 року)[18].

Тим часом враховуючи як відсутність санкцій за порушення норм вищезазначеної Постанови, так і можливість обійти її норми, а також рідкість здійснення населенням покупок на суму понад 150 тис. грн. (як правило це придбання автомобіля або нерухомості) можна зробити висновок про сумнівність досягнення вищезазначених ефектів.

Висновки

Аналіз динаміки і структури грошового обігу в Україні засвідчив про наявність позитивних тенденцій щодо зниження частки готівки та зростання рівня монетизації вітчизняної економіки. Однак застосування лише адміністративних заходів не веде до очікуваних результатів щодо скорочення готівкових розрахунків у позабанківському обігу. З точки зору природи економічних відносин та сутності явищ, вирішити проблему можливо за рахунок економічних заходів. З нашої точки зору, запровадження адміністративних обмежень щодо суми розрахунку готівкою мають супроводжуватись розвитком платіжної інфраструктури та розробкою механізмів контролю розмірів комісійних зборів банків, підвищенням фінансової грамотності населення та його зацікавленості у здійсненні безготівкових розрахунків, розвитку форм безготівкових розрахунків, які мають здійснюватися за допомогою Інтернету і мобільних телефонів та на основі відповідної тарифної політики, підвищенням ефективності виконання державою своїх функцій, що зробить економічно недоцільним існування тіньової економі-

ки та сприятиме зниженню частки готівки в обігу.

Література

1. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 435-IV– ст.356. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-20) від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1984. – №8074. – Додаток до № 51. – ст.1122. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

3. Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки : Указ Президента України № 436/95 від 12 червня 1995р. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436/95>

4. Про схвалення Концепції поширення безготівкових розрахунків з використанням спеціальних платіжних засобів : Постанова Кабінету Міністрів України і Національного Банку України №753 від 26 травня 2006 р. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/753-2006-%D0%BF>

5. Про здійснення розрахунків за проданими товарами (надані послуги) з використанням спеціальних платіжних засобів : Постанова Кабінету Міністрів України №878 від 29 вересня 2010 р. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/377-2006-%D0%BF>

6. Про врегулювання питань щодо приймання готівки для подальшого її переказу : Постанова Правління Національного банку України №42 від 12 лютого 2013 р. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0372-13>

7. Концепція запровадження наглядду (оверсайта) за платіжними системами в Україні : Постанова Правління Національного банку України № 426 від 15 вересня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0426500-10>

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сучасний стан готівкового та безготівкового обігу України. Проаналізовано динаміку і структуру грошової маси, визначено основні напрямки вдосконалення та обґрунтовано систему заходів щодо поліпшення організації роботи безготівкових розрахунків у системі Національного банку та банківських установ України.

SUMMARY

The article examines the current state of the cash and non-cash circulation in Ukraine. The dynamics and structure of money supply, the main areas for improvement and reasonable system of measures to improve the organization of the clearing system in the National Bank of Ukraine and banking institutions.

8. Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою : Постанова Правління Національного банку України №210 від 06 червня 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1109-13>

9.Зміни до Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні : Постанова Правління Національного банку України №210 від 06 червня 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1109-13>

10.Дашченко О.В. Готівковий обіг в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку / О.В.Дашченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2010. –№29. – С. 113-124. [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://lib.uabs.edu.ua/library/Zbirnik/1024_2010.pdf

11.Міщенко С. В. Удосконалення інституційних засад організації та регулювання готівкового грошового обігу / Міщенко С. В. // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2009. – №.2(7).

[Електронний ресурс].- Режим доступу: [http://khibs.edu.ua/2\(7\)2009/R1/4.pdf](http://khibs.edu.ua/2(7)2009/R1/4.pdf)

12. Сошенко Т., Муха Ю.,Райко Г. Аналіз складу та структури грошової маси економіки України / Сошенко Т., Муха Ю.,Райко Г.// Економічний аналіз: Зб. наук. праць / за ред. С. І. Шкарабана; ТНЕУ. – Т. : Екон. думка, 2007. – С.367–370. [Електронний ресурс].-

Режим доступу:

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ecan/2011_9_2/pdf/soshenko.PDF

13. Чубка О. М. Показники статистики грошового обігу в Україні / О. М. Чубка, - О. М. Рудницька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – №739. – С.238–244. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/17274>

14. Обмеження готівкових розрахунків: що змінилося з 1 вересня 2013 року? : Інформація із сайту «Бизнес и налоги». [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://biznesinalogi.com/uk/obmezheniya-gotivkovix-rozrahunkiv-shho-zminilosya-z-1-veresnya-2013-roku/>

15.Чи призводить порушення граничної суми готівкових розрахунків між фізособами до недійсності договору? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.factot.ua/ukr/news/news.html?id=8160>

16.Юрист розповів, як обійти обмеження готівкових розрахунків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://zib.com.ua/ua/40117-yurist-rozproviv_yak_obiyti_obmezheniya_gotivkovih_rozrahunki.html

17. Офіційна Інтернет сторінка НБУ. [Електронний ресурс].- Режим доступу:

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=1393784

18.За статистичними даними НБУ. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=57446>